

Polne razlike u procenama pojmova na skalama konotativnog diferencijala

Cilj ovog istraživanja je bio da se utvrdi da li je skala konotativnog diferencijala, dobijena u istraživanju Jankovića (1999), osetljiva na varijablu pol. Uzorak je činio 55 ispitanika, oba pola, polaznika Istraživačke stanice Petnica, koji su na 15 skala formiranih u obliku semantičkog diferencijala procenjivali značenje 16 pojmova. Obrada rezultata je izvršena t-testom, na svakom od faktora (emotivno-evaluativni, kognitivni i konativni), dobijenih u istraživanju Jankovića (1999). Istraživanjem je utvrđena statistički značajna razlika među polovima samo u proceni nekoliko pojmova (metafora, poezija, flaša, mrav). Zbog malog i neujednačenog uzorka, interpretacija rezultata i donošenje zaključaka su ograničeni, ali bi istu skalu trebalo primeniti na brojnijem uzorku, sa ciljem da se provere dobijeni rezultati.

Uvod

Filozofija, psihologija i lingvistika se sa različitih aspekata bave problemom značenja, pokušavajući da ga definišu i da izdvoje pojedinačne činioce koji učestvuju u ukupnom značenju nekog pojma. Sa filozofskog stanovišta se može izdvojiti (Marković, prema: Janković 1999): 1) *mentalno* značenje (odnos znaka i određene psihološke dispozicije); 2) *predmetno* značenje (odnos znaka i određenog objekta); 3) *jezičko* značenje (odnos znaka i drugih jezičkih znakova) i 4) *praktično* značenje (odnos znaka i određenih akcija subjekta).

Semantika, lingvistika i psihologija svoje interpretacije značenja daju na različite načine, davajući drugačije podele i grupisanja različitih nivoa značenja. Takođe, i unutar ovih nauka značenje se različito definiše, shodno teorijskom pravcu. Međutim, pogrešno je pojam značenja sagledavati iz samo jednog ugla, već se značenje treba shvatiti kao kompleks odnosa koji se dopunjuju i čine integrisanu celinu. Ti odnosi se kod većine teoretičara koncentrišu oko tri osnovne teme (prema: Janković 1999):

*Jelena Tašić (1980),
Veliko Gradište,
Beogradska 4/1,
učenica 4. razreda
Gimnazije u Velikom
Gradištu*

*Slobodan
Vukadinović (1980),
Beograd, Severina
Bijelića 10, maturant
Pete beogradske
gimnazije*

*MENTOR:
Dragan Janković,
apsolvent psihologije
na Filozofskom
fakultetu u Beogradu*

1. denotativno (referencijalno, ekstenzivno, objektivno ili činjenično) značenje, kada je naglasak na odnosu između jezika i sveta (bića, događaja, stvari koje su van govornika i njegovog jezika),
2. konotativno (afektivno, modalno, emotivno ili ekspresivno) značenje, kada je naglasak između jezika i psihološke dispozicije govornika,
3. kontekstualno (funkcionalno, interpersonalno, socijalno ili situaciono) značenje, kada je naglasak na ispitivanju uticaja vanjezičkih situacija na razumevanje i interpretaciju jezika.

Sve dimenzije značenja su međusobno povezane, tako da svaki ozbiljniji naučni pristup zahteva sagledavanje svake od njih.

Konotativno značenje

Najčešće razmatrani aspekti značenja u literaturi su denotativno i konotativno značenje, čije je definisanje izvršeno na osnovu dva principa. Po prvom, koji se najčešće koristi u filozofskim teorijama, pod denotacijom se podrazumeva imenovanje objekta, tj. dodeljivanje određenog termina određenom pojmu. Konotacija je ovde objašnjena kao skup svojstava (atributa) određenog objekta.

Drugi pristup definisanja, koji se sreće u psihologiji, semantici i lingvistici, pod denotacijom objekta smatra kako imenovanje objekta, tako njegove i osnovne karakteristike. To značenje je primarno, opšte, neutralno i eksplicitno. Konotativno značenje je značenje subjektivnog karaktera koji se pridružuje denotativnom značenju. Ono je lično, emotivno i implicitno.

Kreč sa saradnicima (prema: Janković 1999) je pod konotativnim značenjem podrazumevao osećanja i stavove vezane za određeni simbol. Rot (1982, prema: Janković 1999) pod pojmom konotativnog značenja smatra denotativnom pridruženo značenje u vidu emocionalnih stanja, stavova, misli koje određena reč izaziva i ostalih karakteristike koje ne spadaju u okvire denotativnog značenja.

U okviru logike, značenje je određeno kao svest o bitnim karakteristikama predmeta. To implicira da značenja pojmova nisu ni jedinstvena, niti "monolitne celine" (Janković 1999), već ih čine složeni sistemi karakteristika jednog pojma. S tim u vezi, opis pojma značenja i definisanje njegovih osnovnih dimenzija zavise upravo od pronalaženja i definisanja komponenti značenja.

Jedno od prvih empirijskih istraživanja u oblasti individualnih razlika značenju, sproveo je Ozgud sa saradnicima (prema: Janković 1999). Pošlo se od pretpostavke da različiti pojedinci, u zavisnosti od svog pređašnjeg iskustva, različito značenje pridaju istim pojmovima. Ozgud je konstruisao skalu semantičkog diferencijala, instrument za merenje individualnih razlika u značenju. Skala se sastoji od parova opozitnih prideva uobičenih u

formu sedmočlanih bipolarnih skala procene, na kojima se procenjuje značenje različitih pojmova (slika 1).

LOŠ / BAD -3__-2__-1__0__1__2__3 DOBAR / GOOD

Faktorskom analizom Ozgud je utvrdio postojanje tri dominantna faktora: 1) faktor *evaluacije* (skale: dobar-loš, prijatan-neprijatan...); 2) faktor *potencije* (skale: veliki-mali, jak-slab...); 3) faktor *aktiviteta* (skale: brz-spor, mlad-star...).

Ovim istraživanjem je omogućeno utvrđivanje razlika u značenju određenih pojmova za različite ispitanike. Dalja istraživanja u ovoj oblasti su bila retka i neuspešna, uglavnom zato što su izvođena pomoću nepreciznih upitnika sa otvorenim odgovorima.

Problemu definisanja i merenja konotativnog značenja prišlo se iz drugog ugla tek u skorijim istraživanjima (Janković 1999). Janković je krenuo od teorijske osnove (shvatanja konotativnog značenja sa psihološkog, lingvističkog i semantičkog stanovišta), sa namerom da najpre objasni prirodu konotativnog značenja, pa onda dođe do instrumenta koji bi merio ovu dimenziju značenja. Pridevi koji bi ušli u sastav instrumenta, ekstrahovani su iz različitih izvora ("Frenkvencijski rečnik srpskog jezika", produkcija studenata, ranija istraživanja...). Faktorskom analizom podataka utvrđeno je postojanje tri faktora, odnosno, tri latentne dimenzije koje čine konotativno značenje pojmova:

1. emotivno-evaluativni (skale: dobro-loše, prijatno-neprijatno, drago-mrsko, pozitivno-negativno, poželjno-nepoželjno),
2. konativni (skale: upečatljivo-neupečatljivo, nadređeno-podređeno, bitno-nebitno, jako-slabo, motivišuće-nemotivišuće), i
3. kognitivni (skale: poznato-nepoznato, razumljivo-nerazumljivo, objašnjivo-neobjašnjivo, određeno-neodređeno, jasno-nejasno).

Vidimo da se kao prva glavna komponenta konotativnog značenja izdvojila *emotivno-evaluativna* dimenzija, što implicira da je emotivna procena od najvećeg značaja za vrednovanje i doživljaj entiteta iz spoljašnje okoline. Ovo istraživanje je potvrdilo postojanje trodimenzionalnog prostora konotativnog značenja i ostavilo mesta za dalju proveru dobijene konotativne strukture, kao i za kreiranje što merodavnijeg i efikasnijeg instrumenta.

Na osnovu rezultata ovog istraživanja izdvojeno je 15 skala (po 5 iz svakog faktora), koji su uvršćeni u instrument za merenje konotativnog značenja, koji je Janković (1999) nazvao *konotativnim diferencijalom*. Ovakav naziv potiče od namere da instrument, iskazan u obliku semantičkog diferencijala, meri isključivo konotativnu dimenziju značenja.

Slika 1.
Primer skale
semantičkog
diferencijala.

Figure 1.
An example of
semantic differential
scale.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je da se na uzorku polaznika Istraživačke Stanice Petnica, primenom skala konotativnog diferencijala, utvrdi da li se konotacija određenih pojmova razlikuje kod polaznika različitog pola i da se, ukoliko se konstantuje da je razlika statistički značajna, prodiskutuju uzroci različitih procena.

Metod

Subjekti. Uzorak čini 55 ispitanika, od čega je 29 subjekata muškog, a 26 ženskog pola. Ispitanici su srednjoškolci, polaznici letnjih seminara Istraživačke Stanice Petnica. Sa programa biologije i fizike ispitano je po 16 subjekata, sa psihologije i hidrogeologije po 11, a jedan ispitanik je polaznik programa matematike.

Stimulusi. Za simuluse je upotrebljeno 16 pojmova (imenica u nominativu jednine), koji su proizvoljno odabrani. To su: *dijamant, metafora, lav, žohar, anđeo, kvadrat, mrav, svemir, bomba, mrvica, poezija, crv, svest, kreativnost, fleka i flaša.*

Instrument. Kao instrument u istraživanju korišćen je set od 15 skala u obliku semantičkog diferencijala na kojima su ispitanici procenjivali subjektivni doživljaj pomenutih pojmova. Autor instrumenta, Janković (1999), je faktorskom analizom utvrdio 15 opozitnih parova prideva koji najbolje predstavljaju ranije dobijenu trofaktorsku strukturu konotativnog značenja i to su:

1. neprijatno–prijatno
2. nepoznato–poznato
3. mrsko–drago
4. nerazumljivo–razumljivo
5. negativno–pozitivno
6. nepoželjno–poželjno
7. neupečatljivo–upečatljivo
8. nebitno–bitno
9. podređeno–nadređeno
10. loše–dobro
11. neobjašnjivo–objašnjivo
12. slabo–jako
13. neodređeno–određeno
14. nejasno–jasno i
15. nemotivišuće–motivišuće.

Postupak. U zavisnosti od seminara čiji su polaznici, ispitanici su bili raspoređeni u nekoliko grupa i procenjivali značenje po 16 pojmova na 15

skala procene. Na početku ispitivanja ispitanicima je dato usmeno i pisмено uputstvo. Vreme rada nije bilo ograničeno.

Rezultati i diskusija

Prosečna vrednost i standardna devijacija izračunati su za sva tri faktora (emotivno-evaluativni, kognitivni i konativni) i za svaki od 16 pojmova zasebno. Postojanje statistički značajne razlike među polovima na svakom faktoru (što predstavlja jedan od ciljeva ovog istraživanja) utvrđeno je t-testom. Istraživanje je pokazalo da pripadnici muškog i ženskog pola imaju različit subjektivni doživljaj samo četiri pojma: *metafora*, *poezija*, *mrav* i *flaša* (tabela 1), a da razlika u konotativnom značenju za ostalih 12 pojmova nije statistički značajna. Razlika među polovima je ustanovljena kao značajna samo na pojedinim faktorima.

Tabela 1. Pojmovi i faktori na kojima je konstatovana statistički značajna razlika među polovima

Pojam	Faktor	Prosek (SD)		t	SS	p
		muški	ženski			
Metafora	Emotivno-evaluativni	4.5 (0.1)	5.1 (1.0)	-2.413	53	0.019
Metafora	Konativni	4.7 (0.9)	5.3 (0.9)	-2.413	53	0.011
Mrav	Kognitivni	5.2 (1.4)	5.8 (1.0)	-2.010	53	0.050
Poezija	Emotivno-evaluativni	5.4 (1.5)	6.3 (0.7)	-2.583	52	0.013
Poezija	Kognitivni	4.7 (1.5)	5.7 (0.9)	-2.874	52	0.006
Flaša	Kognitivni	5.1 (1.3)	5.8 (1.0)	-2.181	53	0.034

Subjeki ženskog pola su, u odnosu na muškarce, metaforu i poeziju vrednovali kao prijatniju, dražu, pozitivniju, poželjniju i bolju. Pojmove *flaša*, *poezija* i *mrav* žene su okarakterisale kao nešto poznato, objašnjivo, razumljivo, jasno i određeno, dok su metaforu doživljavale kao nešto upečatljivo, bitno, nadređeno, jako i motivišuće.

Zaključak

Postoji statistički značajna razlika među polovima na pojedinim faktorima određenih pojmova, ali se zbog malog i neujednačenog uzorka ne mogu doneti nikakvi pozdani zaključci. Takođe, treba uzeti u obzir da je uzorak bio prigodan i specifičan, kao i da je, u odnosu na celokupnu srednjoškolsku populaciju, bio selektovan.

Obrada podataka t-testom je pokazala da, u većini slučajeva, razlika između muških i ženskih ispitanika nije od značaja, što implicira da skala konotativnog diferencijala ne može da se iskoristi za diferenciranje ispitanika po polu. Za potvrđivanje ove konstatacije potrebno je sprovesti istraživanje na znatno većem uzorku. Provera rezultata ovog istraživanja treba da se izvrši na većem uzorku sa većim brojem specifičnih pojmova za koje se može pretpostaviti da su osetljivi na varijablu pol, jer su stimuli korišćeni u ovom istraživanju proizvoljno odabrani.

Neka dalja istraživanja u domenu konotativnog značenja i na ovom uzorku bi se mogla sprovesti s ciljem da se utvrdi da li se na skali semantičkog diferencijala može utvrditi statistički značajna razlika među polaznicima prirodnih i društvenih seminara pri procenama istih pojmova.

Literatura

Janković D. 1999a. *Konotativni aspekt značenja: utvrđivanje latentnih dimenzija*. Beograd: LEP, saopštenje br. 65

Janković D. 1999b. *Konotativni aspekt značenja: konstrukcija konotativnog diferencijala*. Beograd: LEP saopštenje br. 66.

Jelena Tašić and Slobodan Vukadinović

Gender Differences in Concepts' Assessment on Semantic Differential Scale

The aim of this research was to establish if the scale of connotative differential, constructed in the last study of Janković (1999), is sensitive on the sex variable. The sample consisted of 55 subjects, participants of the seminars at the Petnica Research Center. They evaluated the meaning of 16 concepts on the set of 15 scales in the form of semantic differential. The structure of connotative meaning was taken from the previous research of Janković (1999) and it contains three factors: affective-evaluative, cognitive and conative. The results of the research manifest that the sex variable has no influence on the scale, except in the cases of metaphors, poetry, ant and bottle. The interpretation of these results is limited, but the same scale should be applied on the bigger sample in order to prove the gained results.

